

MERCURIUS 2006

Országos Széchényi Könyvtár

Ad uenerandum dñm Ladislaū prepositū ecclesie
buden: p̄bnotariū apostolicū: necnon uicecācel-
lariū serenissimi regis Mathe i cronica hūgaroz
Andree prefatio.

Quoniam in superiori tempore uenerande dñe in latio uersarer:
uiderēq; quāto emolumento ac decori hoīm generi hī uiri
forēt: q; magno p̄stantes ingēio suā diuinā industriā comp̄mē-
dis libris adhibebant: placuit mihi tam dignū tamq; excellens
studiū mea pro uirili capeffere: ut siquid demū assequi possem:
id non in meam dūtaxat: uerū etiam pluriū mortaliū utilitatē
conuerterē. Vnde cū dei benignitate p̄ uoto meo aliquātisper
profecissem: & ob id rei ad inclytum hungarie regnū tua gratia
accerfatus uenirem: essemq; nō parum ociosus: sulcepti laborem
ingentem diezq; plenū: imprimendi uidelicet cronicū p̄anonie
opus: laborē inquā: quē omnibus hungaris gratū atq; iocundū
fore putauī: quādoquidem: ut quisq; natale solum unice diligit:
reliquisq; orbis terrarum partibus longe antepōnit: ita & suoꝝ:
qualem uitam egerint: quiq; uernaticus scire plurimū exoptat:
ut siqua preclara: memoratuq; digna cōspexerit: imitari debeat.
siqua uero minus feliciter gesta compererit doctus precauere
possit. Sed cum animaduertērem: & diu mecum ipse uolūtārē:
cui meam primam in hoc sedulitatē pluribus diebus lucubrātā
dirigerē: te preter domine mi obseruandissime inuenio neminē.
Quippe & tu de me optie meritis es: & sine te susceptus labor
neq; iniri: neq; expleri potuisset. Accipe itaq; hoc munusculum
nostrum iure quodam tue excellentie dedicādū: ut q; uidelicet
potissima laboris causa extitisti: ipsius quoq; operis particeps
esse debeas. Et siqua indies maiora excudemus: tuo etiā illustri
nomini dedicanda putabimus.

Incipit prima pars cronice de origine hūgaroz:
de descēsu de scitia in p̄anoniam: de bellis cōtra
diuersas natiōes habitis: ac de expulsiōe eorū dē
& reditu in scitiam.

Ex Museo
Ungarico

MERCURIUS 2006
Országos Széchényi Könyvtár

MERCURIUS 2006

Felelős kiadó: **MONOK ISTVÁN**

Szerkesztő: **EKLER PÉTER**

Lektor: **NYERGES JUDIT**

Grafikai tervezés: **FÁBIÁN GYÖRGY**

Cím és elérhetőség:
Országos Széchényi Könyvtár
1827 Budapest, Budavári Palota „F” épület

<http://www.oszk.hu>

telefon: (1) 22 43 700

fax: (1) 20 20 804

Borító 1: Nádasdy Ferenc (1625–1671) exlibrise
Borító 2: A Budai Krónika (*Chronica Hungarorum*) kezdő sorai
(Buda, 1473. Országos Széchényi Könyvtár, Inc. 326)
Borító 3: Részlet a Thuróczy-krónikából (*Chronica Hungarorum*). Szent László király üldözi
a leányrabló kun harcost (Augsburg, 1488. Országos Széchényi Könyvtár, Inc. 1143)
Borító 4: A Széchényi család címere

Támogatónk:

ISSN 1589-4738

Nyomta és kötötte az Alföldi Nyomda Zrt.
Felelős vezető: **György Géza** elnök-vezérigazgató

TARTALOM

5 „KÉK VÉR, FEKETE TINTA”.
ARISZTOKRATA KÖNYVGYŰJTEMÉNYEK 1500–1700

KÖNYVTÁR ÉS SZÍNHÁZ – SZÍNHÁZ ÉS KÖNYVTÁR. 11
AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
SZÍNHÁZTÖRTÉNETI TÁRA

14 „MÍTOSZ ÉS VALÓSÁG”.
LATIN NYELVŰ TÖRTÉNETÍRÁS MAGYARORSZÁGON
A 15–18. SZÁZADBAN

CORVIN-KÁRPITOK 17

18 FÉNYKÉP- ÉS FOTÓMŰVÉSZETI TÁR.
GYŰJTEMÉNYEK, KIÁLLÍTÁSOK

AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR 20
RŐPLAPJAINAK DIGITALIZÁLÁSA

24 VIZKELETYNÉ ECSEDY JUDIT
AKADÉMIAI DOKTOR.
A CERL ÉVES KÖZGYŰLÉSE KÖNYVTÁRUNKBAN

TÜBINGENI KAPCSOLATAINK 26

Inclyto et Genero-
SO BARONI, MAGNAE
PIETATIS VIRO, AC DOMI-
NO: D. LADISLAO BAMPHI, DE ALSO
Lyndua. Comiti perpetuo Comi-
tatus Szaladiensis: Sacrae Rom: Impera:
ac Regiae Mfis in Hungaria, Consilia-
rio, & Agazonum Magistro.

ET EIUSDEM CONIV-
gi, pietate et sanctimonia vitæ in-
signi, Magnificæ dominæ BARBARAE SO-
MII. Dominis & Patronis suis re-
uerenter colendis.

PETRVS ABSTEMIYS AETERNAM FE-
licitatem in Domino IESV precatur.

DAVID, illustre Re-
gum & Principum decus,
& sumum ornamentum: in-
ter sui sæculi Prophetas &
Doctores summus. Nihil
sibi putat pulchrius, nihil iucundius, & deco-
(1) ij rum

*Exemplum precla-
rum diuinitus expo-
situm Principibus
ad imitandum.*

Bornemisza Péter: *Másic része az evangéliomokból es az epistolákból való tanúságoknac...* (Sempte, 1574.)
Bornemisza Péter evangélikus postilláit alsólvindvai Bánffy Lászlónak és feleségének, Somi Borbálának ajánlotta.
(Országos Széchényi Könyvtár, RMK I 115)

„KÉK VÉR, FEKETE TINTA”

ARISZTOKRATA KÖNYVGYŰJTEMÉNYEK 1500–1700

Válogatás a Frangepán–Zrínyi, Valvasor, Bánffy, Nádasdy, Batthyány, Esterházy, Pálffy, Thurzó–Illésházy, Révay családok könyvtáraiból

Országos Széchényi Könyvtár,
2006. november 25.–2007. március 31.

A négy ország együttműködése keretében, a Szlovák Nemzeti Könyvtár, a Horvát Nemzeti és Egyetemi Könyvtár, a Burgenlandi Tartományi Könyvtár, az Esterházy Magánalapítvány és az Országos Széchényi Könyvtár szervezésében megvalósuló és 17 gyűjtemény több mint másfélszáz ritkaságát felvonultató nemzetközi vándorkiállítás a Kárpát-medence északnyugati peremén élő arisztokrata családok kora újkori (könyv-) kultúráját mutatja be.

A XVI. századi Európában az egyházi, főúri és iskolai könyvtárak mellett a magánszemélyek könyvgyűjteményei is megszorodtak, állományuk gyarapodott. Ez a folyamat a Kárpát-medencében található főúri könyvtárak esetében is igaz. A következő században az olvasás a mindennapi élet részévé vált.

A mai Magyarország, Szlovákia, Ausztria és Horvátország területén élő Zrínyi, Valvasor, Bánffy, Nádasdy, Batthyány, Esterházy, Pálffy, Thurzó, Illésházy és Révay családok a XVI. században többnyire protestáns hitre tértek, az ellenreformáció hatékony fellépése következtében a XVII. század első felére azonban többnyire rekatalizáltak. A hitvitáktól hangos XVI. és a lelkeségi irodalom új műfajaival jelentkező XVII. században a Kárpát-medence alapvető politikai meghatározottsága a török támadás és megszállás volt. A megszűnt királyi udvar szervezőképességét és kultúrateremtő erejét átvették az említett főúri családok, és mecénási tevékenységüket legfontosabb feladatuk, a határvédelem ellátása mellett teljesítették.

HITÉLET SZERVEZÉSE, NYOMDAHELYEK TÁMOGATÁSA

Az arisztokrata családok kapcsolatrendszerük és kultúráltságuk révén segíthették a nyugat-magyarországi hitviták toleráns hangvételét, és nagy szerepük volt abban, hogy a vallási változásokat távol tartsák a szélsőséges irányzatoktól. A Batthyány-udvarban ismerték a hugenotta Robert Estienne vallásilag „sokszínű” nyom-

tatványait. Révay Ferenc (1489–1553) fenntartásokat fogalmazott meg Luther tanításaival szemben, Luther viszont levélben óvta őt a kálvinista eszméktől.

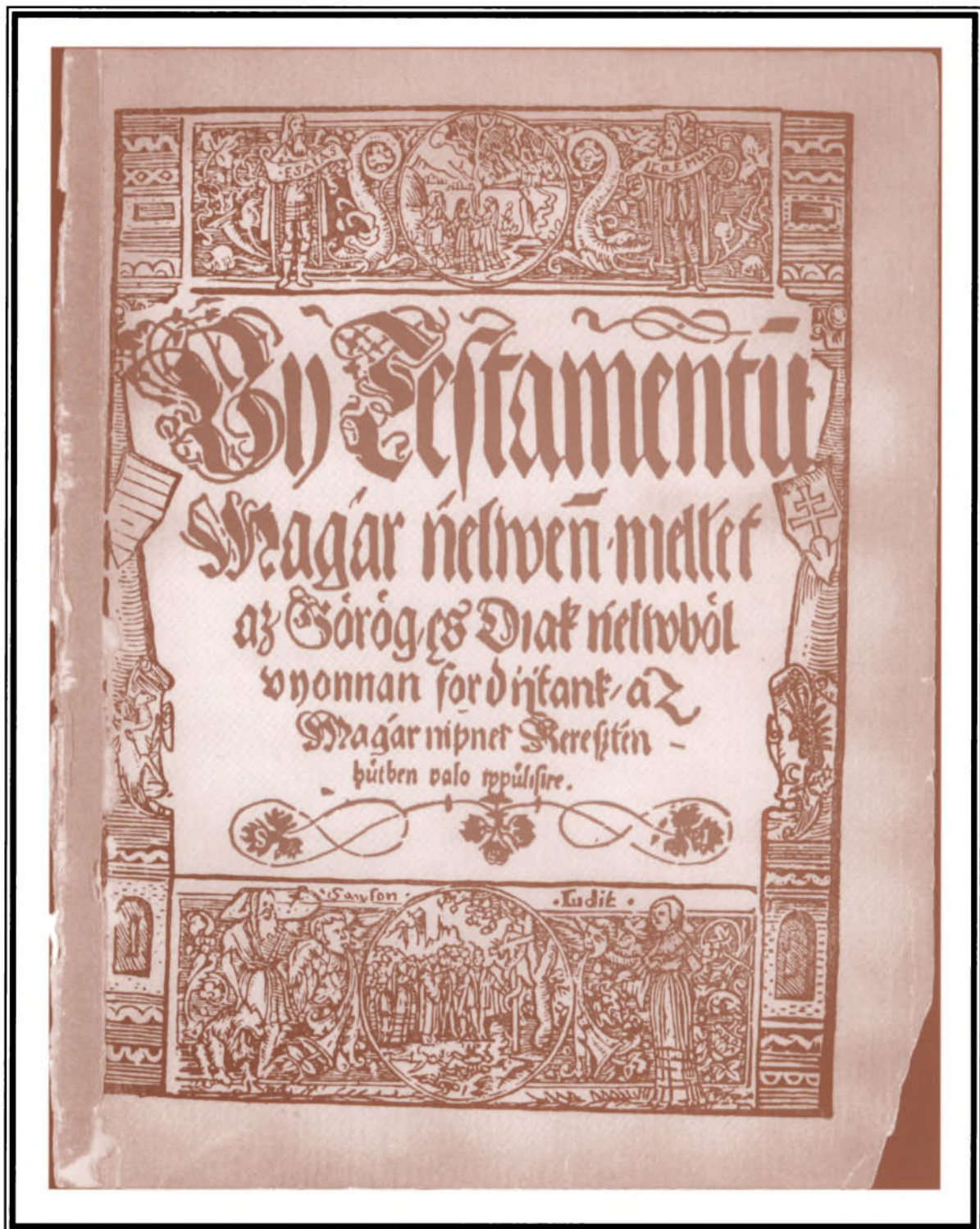
Illésházy Gáspár (1593–1648) és Thurzó György (1567–?) az evangélikus egyház jelentős patrónusai voltak, utóbbi szoros kapcsolatban állt a wittenbergi egyetemmel, fia annak rektora lett. Vallási elkötelezettsége ellenére lojális volt a Habsburg-házzal, élvezte II. Rudolf és II. Mátyás bizalmát.

A Pálffyak kolostorokat, iskolákat alapítottak, diákokat támogattak. Monoszlai András pozsonyi és esztergomi kanonok *De cultu imaginum...* című művét a törökverő pozsonyi főispánnak, Pálffy Miklósnak (1552–1600) ajánlotta, akinek fia, Pálffy Pál (1590–1653) nádor, a katolikus hit támasza volt, a szepeshelyi jezsuita gimnázium diákjai iskoladrámákat ajánlottak neki. Ő maga Malackán ferences kolostort, halála után özvegye Privigyén piarista rendházat és templomot alapított. Frangepán Anna Katalin (1625–1673), Kristóf húga, Zrínyi Péter felesége támogatta a horvát kaj nyelvjárású írókat, a *Putni tovaruš* (Velence, 1661) című [Útitárs] imakönyvet pedig szerzőként jegyezte.

A főúri udvarok a művelődési intézményrendszer fontos elemének, a könyvnyomtatásnak is otthont adtak. Bánffy Miklós alsó-lindvai birtokán talált menedéket Rudolf Hoffhalter műhelye, és itt jelent meg Kultsár György udvari prédikátor három műve. Sylvester János Újszövetség-fordítása nyomdai munkálatainak költségeit (1541) teljes egészében Nádasdy Tamás fedezte. Nádasdy Ferenc aktívan részt vett a korabeli hitvitákban, nyomdai kiadványai rávilágítanak a helvét–lutheránus és protestáns–katolikus hitvitákra. Thurzó György is támogatta a lutheránus nyomdákat. Esterházy Pál (1635–1713) könyvtárában jelentős helyet foglaltak el az általa felkarolt és patronált Mária-kultusszal kapcsolatos könyvek.

HUMANIZMUS, RENESZÁNSZ UDVAROK, PEREGRINÁCIÓ

A főúri udvarok kulturális központok is voltak. Az arisztokrata családok mellett a familiárisok gyermeküknek is lehetősége nyílt arra, hogy használják a könyvtárat, vándor humanistákkal, prédikátorokkal, nyomdászokkal találkozzanak, bekapcsolódjanak a korabeli kulturális és tudományos (nemzetközi) vérkeringésbe.

Uj Testamentum magyar nyelvemmel... (Sárvár, 1541.)

Az első teljes magyar nyelvű Újszövetség megszületése a Nádasdyak sárvári könyvkultúrájához kötődik. Sylvester János fordítása a latin és a korábbi magyar fordítások figyelembevételével Erasmus görög kiadása alapján készült. (Országos Széchényi Könyvtár, RMK I 15)

Kiemelkedő jelentőségű a Nádasdyak sárvári udvara és a Sárvár-Újszigeten kialakított lutheránus szellemiségű iskolája és nyomdája. Dévai Bíró Mátyást maga Melanchthon ajánlotta Nádasdy Tamás figyelmébe. Nádasdy érintkezésben állt Oláh Miklóssal és a korabeli humanizmus ismert alakjaival, például Ursinus Veliusszal és Jacobus PISOVAL, támogatta Melius Juhász Pétert és Tinódi Sebestyént. A Nádasdy-udvar protestáns exulánsoknak, Wolfgang Mangelburgnak és Gregor Gerbernek is otthont adott. Nádasdy Pál (?–1633) Wittenbergben tanuló magyar fiatalokat patronált.

Batthyány Boldizsár idején Németújváron járt David Chytraeus, Carolus Clusius, Elias Corvinus. Johann Manliusnak Németújváron huszonkét kiadványa jelent meg. A Bánffy család alsólvindvai birtokán élt Ráskai Gáspár és Nicolaus Mednicnski, Thurzó György reneszánsz udvarában Rimay János, Fanchali Jób János, Eliáš Láni, s ezt az udvart Szenczi Molnár Albert is felkereste. Révay Péter (1568–1622) levelezésben állt Justus Lipsiusszal és a hazai újsztoikus kör tagja lett.

OLVASMÁNYANYAG, CIVILIZATORIKUS TÖREKVVÉSEK

Általában elmondható, hogy az említett családok tagjainak többsége a császári udvar környezetében élő osztrák és cseh családokhoz hasonló műveltséggel bírt (humanista olvasmányok, a reformáció és ellenreformáció irodalma, irénikus irodalom, újsztoicizmus, politika-elméleti és hadtudományi könyvek).

A francia nyelv használatával a Batthyány-udvar jóval megelőzte a kelet-európai arisztokrata családokat. Batthyány Ferenc (1573–1625) a korabeli protestáns udvarok példáját követve beszerezte a wolfenbütteli udvari rendtartást, Batthyány Ádám könyvei között az erődítéstudományi irodalom is feltűnik. Zrínyi Miklós (1620–1664) legszívesebben olaszul olvasott és „aktív” használója volt könyvtárának, könyveit aláhúzogatta, összefirkálta, azaz „megjegyzetelte”.

Esterházy Pál (1635–1713) fraknoi könyvtára gyarapításakor különösen nagy figyelmet szentelt az építészettel, a vízművekkel és a szökökutakkal kapcsolatos művek beszerzésére, amit a kastélyaiban folyó építészeti munkálatok is igényeltek.

Jancz Vajkard Valvasor Európa minden jelentős kulturális központjában megfordult, még Afrikába is eljutott. Könyveinek többsége a legjelentősebb nyomdahelyekről (Frankfurt, Amsterdam, Párizs, Nürnberg, Velence, Bazel) származik, könyvtárában minden tudományág képviseltette magát.

Az arisztokraták műveltsége udvartartásuk számára is iránymutatásul szolgált. A Nádasdyak udvarában Perneszi György, Csányi Ákos; Zrínyi György (1598–1626) udvarában pedig Jóna István, Bánffy László

mellett Komlós Tamás voltak literátus tisztartók, jószágigazgatók.

„HABENT SUA FATA LIBELLI”

A főúri bibliotékáknak különböző sors jutott. A Batthyányak németújvári könyvtára a XVII. század 2. felétől eltűnt szemünk elől. Történetét levéltári dokumentumok alapján tudjuk rekonstruálni. Csak azok a könyvek kerültek elő, amelyeket a család valamelyik tagja közgyűjteménynek ajándékozott. A Révayak szklabinai könyvtára szétszóródott a Kárpát-medencében. A Bánffyak könyvtárát az általuk támogatott nyomda kiadványain keresztül kutathatjuk.

Az eredetileg a szlovéniai Bogenšpergben található Valvasor-könyvtárát Mikulich Ignác Sándor zágrábi püspök 1690-ben megvásárolta, és ma a Horvát Állami Levéltár épületében található.

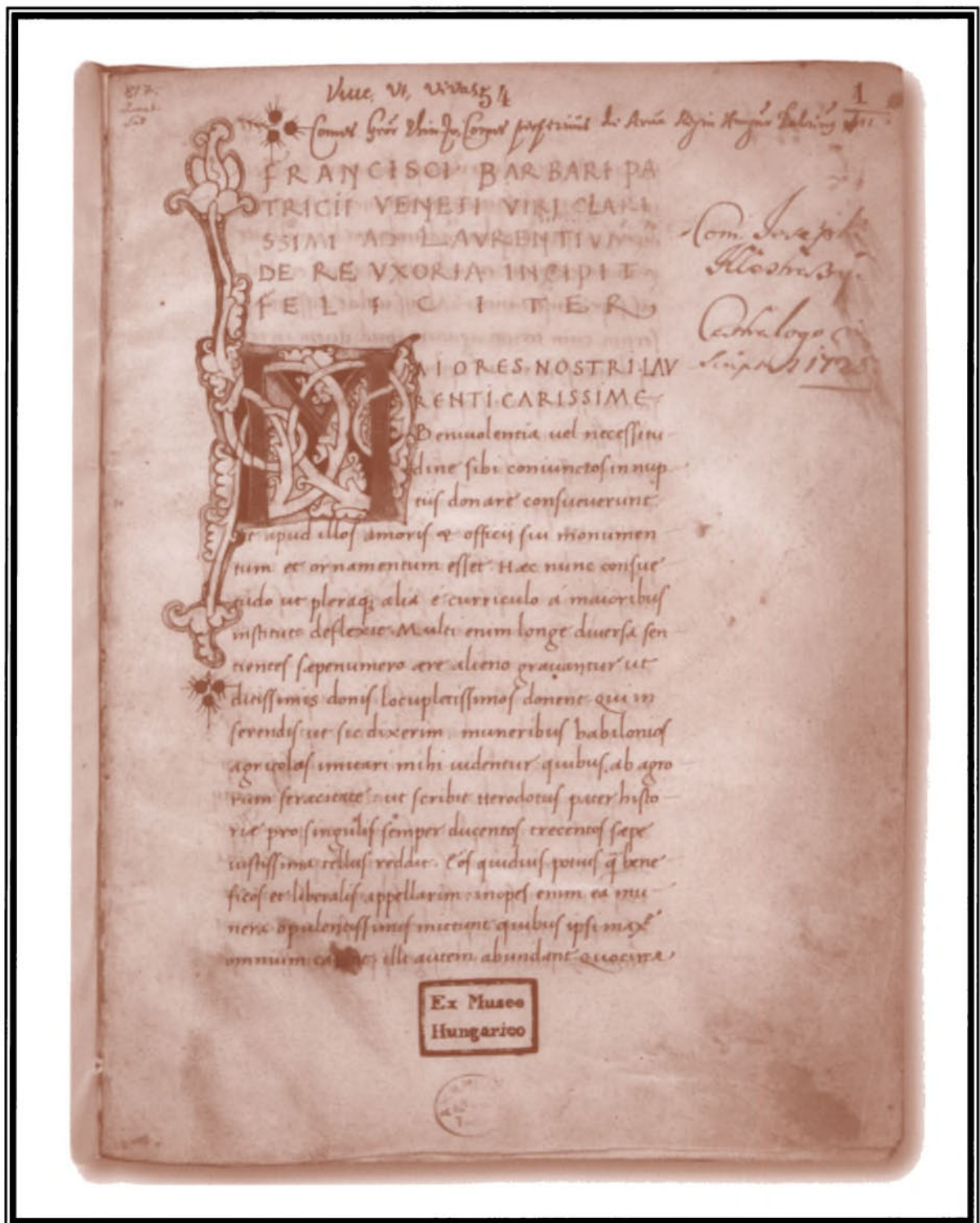
A császárellenes összeesküvés vádjával letartóztatott és kivégzett (1671) Nádasdy Ferenc pottendorfi könyvtárára többen vetettek szemet. A több mint ezer kötetes bibliotéka szétszóródott, alig 50 könyv került elő. Zrínyi Péter könyvtárát elkönfiskálták. A *Biblioteca Zrinianát*, amelynek nagy része az alapítótól, Zrínyi Miklóstól (1620–1664) származik, egy bécsi antikváriustól vásárolta meg a horvát kormány a XIX. század végén, így Zrínyi Miklós csáktornyai gyűjteményének kétharmada ma is látható Zágrábban a Nemzeti és Egyetemi Könyvtárban.

Thurzó György nádor könyvtárának darabjai többek között az Esterházyak és az Illésházyak gyűjteményei-be kerültek be. A *Bibliotheca Esterhazyana* – Esterházy Miklós (1582–1645) és Pál (1635–1713) könyvtárát – Esterházy Pál a kismartoni ferences rendházra hagyta, onnan 1936-ban kerültek vissza a kismartoni kastélyba. Az Esterházy család többi tagja is komoly könyvgyűjteménnyel rendelkezett, ezeket 1862-ben Kismartonban egyesítették. Az Esterházy család négy évszázada gyarapodó bibliotékája Közép-Európa egyik legjelentősebb magántulajdonban lévő könyvgyűjteménye.

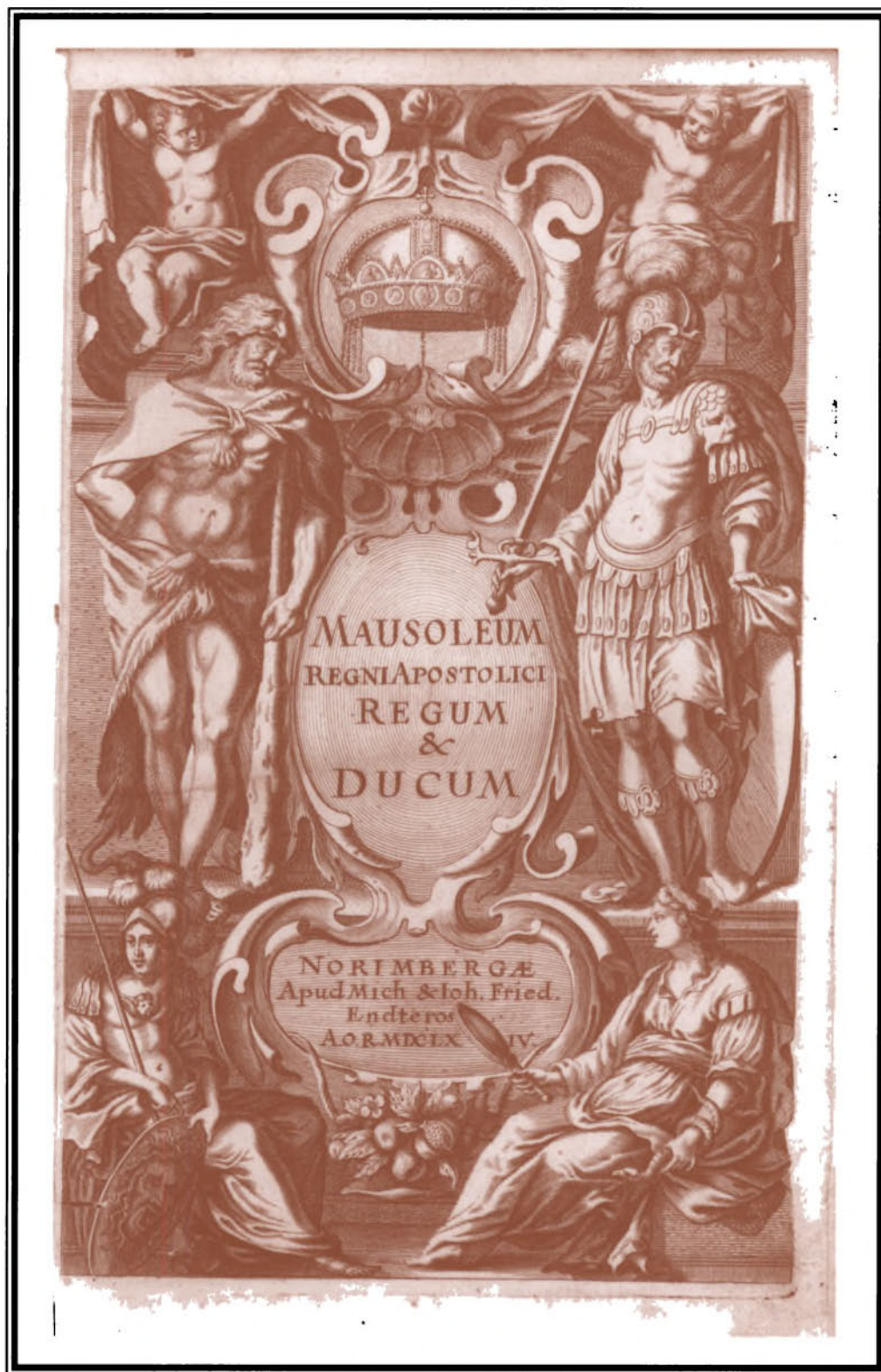
Illésházy István (1762–1838) a felmenői (pl. Gáspár, György, József, János és István) által a XVII. század eleje óta folyamatosan és tudatosan gyarapított családi gyűjteményt 1835-ben a nemzeti könyvtárnak ajándékozta.

A 2005 ősztől 2007 őszéig tartó vándorkiállítás helyszínei Zágráb, Pozsony, Túrócszentmárton, Budapest és Fraknó. A kiállítás katalógusa öt nyelven (magyarul, németül, horvátul, szlovákul és angolul) jelent meg 2005-ben.

EKLER PÉTER
ekler@oszk.hu

Francesco Barbaro: *De re uxoria*. A kódexet 1611-ben Náprágyi Demeter győri püspök küldte Thurzó Györgynek, később a Thurzó és Illésházy családok kapcsolatai révén az Illésházak könyvtárának részévé vált. Az első levél tetején Thurzó György (1567–?) bejegyzése („Vive, ut vivas...”), alatta Illésházy József (1700–1766) bejegyzése látható („Com. Josephi Illeshazy Cathalogo inscriptus 1728”). (Országos Széchényi Könyvtár, Cod. Lat. 294)

Mausoleum potentissimorum ac gloriosissimorum regni apostolici regum & primorum militantis Ungariae ducum... (Nürnberg, 1664.) Magyarország rendjeinek ajánlott művével Nádasdy Ferenc az önálló magyar királyság eszméjét propagálta. A mű a múlt királyairól és vezéreiről szóló német és latin nyelvű dicsőítő verseket tartalmaz.
(Országos Széchényi Könyvtár, RMK III 2254)

Kulcsár György: *Az halálra való készületről rövid tanosság...* (Alsólindva, 1573.)
 Az evangélikus elmélkedéseket Kulcsár György alsólindvai Bánffy Miklósnak ajánlotta.
 Kulcsár a Zala megyei Alsólindván evangélikus lelkész és Bánffy Miklós udvari papja volt.
 (Országos Széchényi Könyvtár, RMK I 96)

KÖNYVTÁR ÉS SZÍNHÁZ – SZÍNHÁZ ÉS KÖNYVTÁR AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR SZÍNHÁZTÖRTÉNETI TÁRA

A nemzet szellemi kincseit őrző, létével és folyamatos működésével önmagában is nemzeti kincsé vált, s ennek felelősségével és lehetőségével bíró Országos Széchényi Könyvtár különlegesen értékes tematikus egysége az a színháztörténeti gyűjtemény, amely önállóvá ugyan csak 1949-ben lett, ám már az intézmény föllállításától kezdve gyarapodott a magyar színházra vonatkozó dokumentumokkal.

A színháznak a reformkorban betöltött kiemelkedő művészi-kulturális, közösségi-társadalmi szerepére tekintettel nem csodálhatjuk, hogy az eleinte a gyűjtők és adományozók jóvoltából állományba került színdarab-szövegek, zsebkönyv- és színlapanyag, kéziratok nyomán később is a gyarapítás egyik irányát jelentette a színjátszás dokumentálása. A XIX. század folyamán színházi alkotóktól teljes hagyatékok jutottak a közgyűjteménybe, olyan lehetőségeket teremtve a kutatásnak, amelynek eredményei példaértékűen alapozták meg a magyar színházi forráskutatást és színháztörténet-írást. A XX. században szcenikai és fényképzési dokumentumok, a színjátékmű összetettségét jól reprezentáló újabb forrástípusok is megjelentek a Tárban az illékony műalkotás, a színjáték egyes elemeit megörökítendő, egészen a mai, immár digitális dokumentumokig. A történelem sodrában, például a második világháborút vagy az intézmény-átalakítások későbbi viharait követően a nemzeti gyűjteménybe került nagy és heterogén anyagú egységek kezelése új szervezeti formát kívánt. Így jött létre különgyűjteményként 1949-ben a Színháztörténeti Tár.

Az Országos Széchényi Könyvtár Színháztörténeti Tárának és a magyar színjátszás történetét bemutató gyűjteményrészeinek leírását már elérhetik az érdeklődők a legkorszerűbb médiumok igénybevételével, internetes honlapon vagy akár virtuális kiállítás formájában is.* Megismerhetik az impozáns számokkal reprezentált dokumentum-típusait és csoportjait, feldolgozásuk érdekességeit. Nemcsak az olvasóteremben, hanem számos kiállításon, szépen illusztrált könyvben is találkozhatnak a magyar színháztörténet legfontosabb, legújabbán föltárt és leglátványosabb

értékeivel. A múlt egyre közelebb kerül a jelenhez, hogy együtt segítsék a jövő felé indulást.

A mindig élő, változékony és mozgékony színjáték, valamint a kincsképző, megőrző funkciójú könyvtár a maga stabilitásával és mindig felelősséggel megfontolt átalakulási folyamatával mintha a kulturális skála két pólusán helyezkednék el, egymástól szemléletben és módszerekben távol, ám valójában sokkal több közös pontjuk van, mint az előbbieik alapján gondolnánk. Nem egy hosszú, merev tengely végein, inkább egy térbeli panorámát mutató kétdimenziós kép egymástól távoli pontjain található a könyvtár és a színház. Ám ha összefüggő körképként képzeljük magunk elé a művelődés szerkezetét és intézményeit, végül kiderül, hogy nem is esnek olyan messze egymástól. Bár a bibliotéka állandóságra, egyneműsége, alaposágra és biztonság- törekvése látszólag ellentétes a színházi alkotás pillanatnyiságával, sok elemből szőtt színes komplexitásával, az élő kommunikáció véletlenszerűségével és az ebből fakadó izgalmas bizonytalansággal, valójában mindkét intézmény funkciója a kulturális tudás és a szellemi tartalom átadása, közvetítése. Az ember alkotta értékek hatásos továbbörökítése.

Az eszközök ugyan eltérőek, de ha a színházi működés dokumentumai – hogy megőrizhessük a színjáték elillanó lényegének és hatásának nyomait – könyvtárba, szakgyűjteménybe kerülnek, hogy így legyenek részévé a nemzeti kulturális kincsnek, s – nem halott vázként, hanem akkumulált tudásként és energiaként – annak a szellemi körforgásnak és diskurzusnak, ami az emberi közösségek túlélésének egyetlen lehetősége, mindkét intézmény betölti funkcióját. A megőrzött könyvtári egységek, muzeális tételek nem örökre zártak és holtak, hanem életre kelthetők, bekapcsolhatók a mindenkori élő, kulturális párbeszédbe, a színházi kontextusba is, hogy a szakember és a közönség, megismervén és fölidézően az egyszer volt színjátékok egykori összefüggéseit és értékét, beépíthesse az emlékeket saját alkotásai vagy élményei közé. S minthogy a Színháztörténeti Tár gyűjteményének tárgya a színház, valóban élményt, s nem „csak” szellemi, hanem érzelmi és érzelmi

* www.oszk.hu/frame_hu.htm?hun/gyujt/kulongyu/kulongyu_index_hu.htm

hatást is várhatunk egy-egy dokumentum közönség elé tárásától. A színházi forráskutatás, a színháztörténet, a színháztudomány nemcsak szűk szakmai közeg számára érdekes (amely már eleve kettős, tudományos és művészeti egyúttal, a kutatókon kívül a színházcsinálókat is magában foglalja), hanem mindazoknak, akik magát a színházat kedvelik, akik a művekre és a művészekre kíváncsiak.

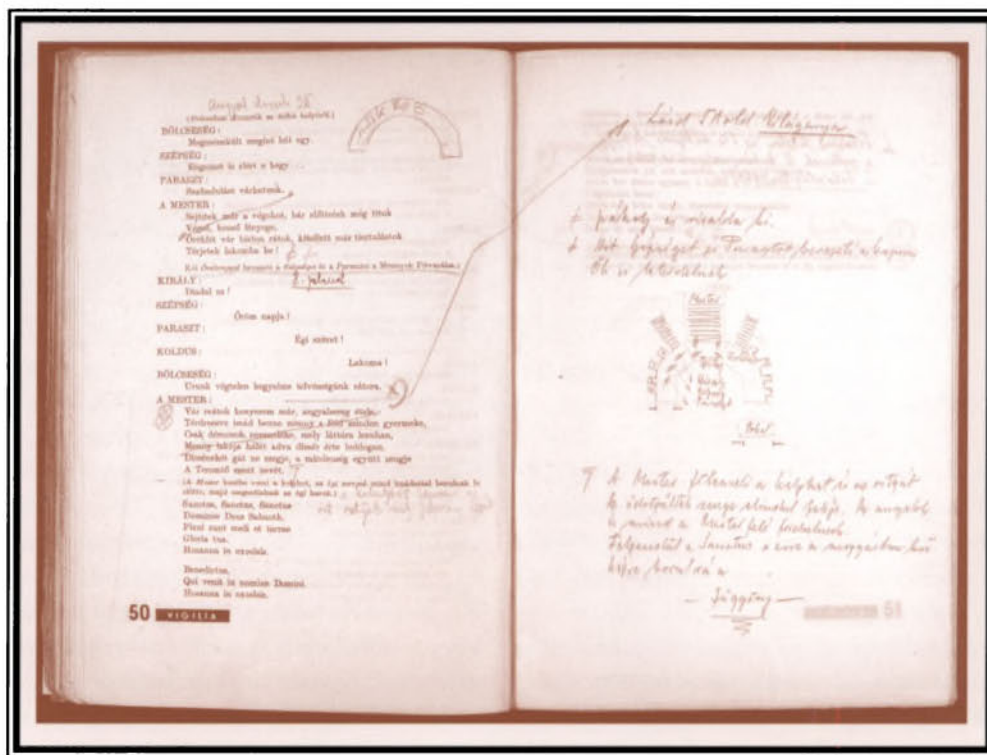
A Színháztörténeti Tár muzeális, de folyamatosan gyarapodó, a színházi működést, az alkotókat, a műhelyek tevékenységét, a rájuk vonatkozó dokumentumok és irodalom igen széles körét gazdagon reprezentáló gyűjtemény büszkesége lehet a nemzeti könyvtárnak, hiszen nem mindenütt találhatunk ilyen értékes gyöngyszemet hasonló foglalatban, amely a kultúra, a nemzeti művelődés e különleges területét, legnagyobb közvetlen hatású művészeti ágát reprezentálja. A múlt értékei azonban akkor értelmezhetők és értékelhetők mai kontextusban, ha a nemzeti könyvtár nemcsak megőrzésükre, hanem a legkorszerűbb és legalkalmasabb metodika és eszközök igénybevételével feldolgozásukra, sőt az ily módon érthetővé-élhetővé tett értékek megismertetésére is vállalkozik. A színháztörténet gyűjteményei (a nemzeti

könyvtár mellett ilyen szakkollekció még az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézeté), ahogyan maguk a színházi műhelyek is, a közönséggel való kapcsolatból nyerik éltető erejüket.

Nemcsak maga a felülmúlhatatlanul értékes gyűjtemény, hanem az azt elsődlegesen kezelő és föltáró munkatársak szakértelme és munkája is a könyvtárat s a nemzeti kultúrát gazdagítja. A hozzáférhetővé tett dokumentumgyűjtemények a sokoldalú és sok szempontú kutatást teszik lehetővé, s azt, hogy e művészettudományi eredményeinek nem szűk körű közönsége saját tapasztalatai alapján tudatosíthassa, megérthesse, mit is jelent a szólam: nemzeti érték, nemzeti kincs.

A múlt, a jelen és a jövő összekötése; az érték, a feladat és a cél egybekapcsolása; a hagyomány kincseinek, a hozzájuk rendelt mai munkának és tudásnak, valamint az ezekből származó közös eredményeknek a képvisellete – e három hármassnak gyöngysorba fűzése olyan szép kihívás, amellyel a nehéz körülmények dacára is érdemes megküzdenuk.

Sirató Ildikó
sirato@oszk.hu

A legizgalmasabb színháztörténeti források közé tartoznak azok a színházi szövegpéldányok, melyek az előadás elkészülésének munkafázisait is tükrözik. A Calderón-darab (*A nagy világszínház*) 1938. május 20-i, Nemzeti színházi bemutatója előtt a főigazgató-rendező, Németh Antal dolgozott a szöveggel. Németh Antal személye is szorosan összefüzi a színház és a könyvtár világát, hiszen keze munkáját és koncepcióját nemcsak a XX. századi magyar színházi élet megannyi részletében érhetjük tetten, de maga is rengeteget tett a színháztörténet dokumentumaiban megőrizhető művészetért itt a nemzeti könyvtárban is. A színháztörténészek, a könyvtárosok és a kéziratárosok is az ő nyomain haladhatnak tovább.

„MÍTOSZ ÉS VALÓSÁG”

LATIN NYELVŰ TÖRTÉNETÍRÁS MAGYARORSZÁGON

A 15–18. SZÁZADBAN

Országos Széchényi Könyvtár,
2006. július 7.–szeptember 3.

Ha pontosabbak akarunk lenni, *mítoszokról és valóságról* kell beszélnünk, ha pedig egészen pontosak, *mítoszokról és valóságokról*. Mítoszokban nemcsak az archaikus népek ciklikus történettudata gazdag, nincs ez másképp az európai civilizáció népeinek történettudatában sem, noha teleologikus keresztény történet szemlélete minden nemzetet az üdvösség történeti rendjébe állít be, és ilyen értelemben homogenizál, eredettudatuk azonban, éppúgy mint felemelkedésük, süllyedésük vagy bukásuk rendje a mítoszok tárháza. Történeti mítoszok épülése és építése, leomlása és lebontása. Mintha ez zajlana végeérhetetlen rendben.

Kelet-Közép Európa különösen gazdag ezen a területen, és még mielőtt ironikus felhangokat vélnénk hallani, sietünk megjegyezni, ez nem baj. Babits *Az európai irodalom történetének* bevezetőjében a keresztény (Nyugat-)Európát teszi az irodalom, az európai és világirodalom kánonikus mintájává, csaknem egyetlen viszonyítási pontként a középkor egységes irodalmát kijelölve. Huizinga Erasmus alakjában jeleníti meg az általa centrális kategóriaként tételezett keresztény humanizmus gondolatát. Babits és Huizinga ma már merevnek tűnő – bár bizonyos vonatkozásban újra vonzóvá váló – ex cathedra tételeit magyarázza a történeti kontextus, amelyben a művek születettek. Ám az irodalomelmélet, de mindenekelőtt maguk az időközben napvilágot látott és kanonizált művek, Babits jól kitapinthatóan homogén és nagyon éles kontúrokkal kijelölt irodalomfogalmát felülírták. A provincializmus, legyen szó irodalmi művekről, társadalmi jelenségekről vagy történeti formákról, a szellemtudományokban, így az irodalomelméletben és a történetírásban is, szitokszókból elfogadott kategóriává vált.

Kelet-Közép Európa egykor legnagyobb birodalmának (a kijelentést természetesen több nemzet épp ennyi joggal vindikálja magának!), a *Regnum Hungariae*nak legfontosabb alapmítoszeit és valóságait (Attila, Szent István, a magyar szent királyok, a Szentkorona) tette tárgyává a 2006 nyarán sok látogatót – köztük a Nemzetközi Neolatin Társaság budapesti konferenciájának több száz résztvevőjét – vonzó tárlat. A kiállítás alcíme szerint latin nyelvű munkák kerültek bemutatásra, ez

azonban nem a töredékesség érzetét keltette a látogatóban, sokkal inkább a meglepő teljesség felismerését. Mindaz, akit a magyar historiográfia számon tart a bő két évszázadból, latinul is, vagy éppen csak latinul írt. Hogy csak a legismertebbeket említsük, Thuróczy és Bonfini, Szamosközy, Verancsics, Istvánffy, Bél Mátyás, Cornides, Hevenesi, Kaprinai, Katona, és akinek neve a leghíresebb magyar nyelvemlék kapcsán mindenki számára ismert, Pray György. 19. századi angol utazók följegyzéseiben olvassuk, hogy az Alföldön a legegyszerűbb parasztember is beszél latinul. A forrás nyilván túloz, de egészen pontosan visszaadja a nemzet és a környező nemzetek viszonyát a közös haza, Róma nyelvéhez.

A mítoszok épülését és a valóságok születését mintegy 90 műtárgy mutatta be, jórészt könyvek, kéziratok és térképek az Országos Széchényi Könyvtár tulajdonából, valamint metszetek a Magyar Nemzeti Múzeum és egy szobor a Szépművészeti Múzeum gyűjteményéből. A valóságok gazdagsága az értelmezések lehetséges módjaival, melyek a két évszázad alatt nem jelentéktelen változáson mentek át, továbbá hangsúlyok eltérő kijelölésével elgondolkodtathatta a figyelmes látogatót. A mítoszok és természetesen a történeti tények értelmezése, az esetenként egymásnak is ellentmondó valóságok megrajzolása nemcsak diakrón, hanem szinkrón jelenség is. Ilyen szinkronitás érhető tetten a török hódítás értelmezésében. Történetíróink ugyanabban az időben, a 16. század végén, 17. század elején – felekezeti hovatartozásuk függvényében – Mátyás hatalmas birodalmának összeomlását hol a katolicizmus végleges, visszafordíthatatlan megromlásának következményeként értékelik, hol a terjedő „eretnekséget”, a reformációt teszik felelőssé az ország romlásáért. Nem egészen választható el ettől a problematikától – bár jóval korábban megjelenik a história lapjain – Attila alakjának, történeti szerepének, „feladatának” értelmezése. Ellentmondásosnak tűnő szerepe, a dicső magyar nemzet őse, aki ugyanakkor a legalább annyira magunké-
nak tudott kereszténység barbár pusztítója, csak a 16. század második negyedében kap megnyugtató értelmezést az özvegy Mária királynét a Németalföldre is követő Oláh Miklós tollán. A hun király nem a kereszténység ellenségeként jelenik meg ezentúl, hanem Isten ostoraként, azaz Isten eszközeként, aki így módon

a teleologikus, keresztény világtörténetnek, ha úgy tesszük, a népek üdvösségtörténetének munkálójává válik. A mítoszok és valóságok ütközése ma sem ért véget. Az egyetlen magántulajdonból kiállított exponátum, Zala György Szent István-szobrának bronz makettje ezt példázza. A millenniumra rendelt szobrot egy dunántúli város közgyűlése nem találta méltónak a szent király emlékéhez és más emlékművet állított fel. Voltak azonban, akiknek valóságképe egybeesett a szobrász (művészi) valóságképével, így István ott áll a város egy kicsinyke terén. Talán mégis igazza Danilo Kišnek,

mítoszok és valóságok otthonos lakójának. Az írók nem csak fantáziálnak, és a történelmet nem okvetlenül a győztesek írják. A kiállításához igényes, elegáns, karcsú guide jelent meg angol nyelven: *Myth and Reality. Latin Historiography in Hungary. 15th–18th Centuries*. Red. Bíró Csilla, Földesi Ferenc, Tóth Gergely. Study by Bene Sándor. Cat. descr. by Bíró Csilla, Földesi Ferenc, Plihal Katalin, Tóth Gergely, W. Salgó Ágnes.

Földesi Ferenc
framanus@oszk.hu

Részlet a Thuróczy-krónikából (OSZK, Inc.1143)

DE MONARCHIA ET
SACRA CORONA
REGNI
HVNGARIAE
CENTURIAE SEPTEM,
AUCTORE
PETRO DE REWA
COMITE TVROCENSI,
Ejusdemque Sanctæ Coronæ
DVVMVIRO.

Quas emendatas & auctas publicabat
COMES FRANCISCUS de NADASD,
Perpetuus Dominus Terra FOGARAS, REGNI QVE HVNGARIAE IVDEX, &c.
Quibus accessit scortum
Catalogus Palatinorum & Iudicum ejusdem Regni, opera & studio
GASPARIS JONGELINI ABBATIS
Eussertthalensis, & dicti Regni Historiographi.

FRANCOFURTI,
Sumptibus THOMÆ-MATTHIÆ GÖTZII.
Typis Jacobi Lafché Typographi. Hanovrensis.
ANNO MDC LIX.

Révay Péter: *De monarchia et sacra corona Regni Hungariae centuriæ septem...*
(Frankfurt, 1659.) Révay Péternek a magyar történelemtől szóló terjedelmes munkája.
(Országos Széchényi Könyvtár, RMK III 2058)

CORVIN-KÁRPITOK

Az egyik legjelentősebb magyar uralkodónak, a humanista Hunyadi Mátyásnak és világhírű könyvtárának, a *Bibliotheca Corvinianá*nak állítanak emléket az Országos Széchényi Könyvtár megrendelésére készült *Corvin-kárpitok*. A tervezési munkálatok 2003-ban 34 kárpitművész részvételével kezdődtek. 2004-ben a Képző- és Iparművészeti Lektorátus, az OSZK szakemberei és a művészek képviselői választották ki a vázlattervek közül a végleges tervet. Ezt az alkotók klasszikus, úgynevezett *haute lisse* technikával valósították meg. A kárpitsorozat három elemből áll. A két szélső kárpiton egy *Mathias Rex* és egy *Beatrix Regina* portré látható, a középső Mátyás címerét, magát a királyt és Beatrix királynét ábrázolja. Mindhárom kárpit felületén Mátyás uralkodása idejéből származó latin nyelvű szövegek szerepelnek. A triptichon 2006 júliusában készült el, azóta az Országos Széchényi Könyvtár Nemzeti Ereklje kiállítóhelyén látható állandó kiállításon. A mű létrejöttét az Országos Széchényi Könyvtár, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, a Nem-

zeti Kulturális Alap és a Képző- és Iparművészeti Lektorátus támogatta.

A *Corvin-kárpitok* című kárpitsorozat tervezési és kivitelezési munkálataiban Balogh Edit, Baranyi Judit, Benedek Noémi, Bocz Beáta, Csókás Emese, Dobrányi Ildikó, Erdélyi Eta, Hegyi Ibolya, Harmati Zsófia, Kecskés Ágnes, Kiss Katalin, Kneisz Eszter, Kovács Péter, Fóris Katalin, Köllő Margit, Kőszegi Anna Mária, Kuchta Klára, Lencsés Ida, Martos Katalin, Máder Indira, Mészáros Erzsébet, Nagy Dalma, Novák Ildikó, Nyerges Éva, Pasqualetti Eleonóra, Pázmány Judit, Rapaich Richárd, Sipos Éva, Solti Gizella, Szabó Verona, Száraz Mária, Tápai Nóra, Vajda Mária, Zelenák Katalin vett részt.

A kárpitok szövésében továbbá Zsámbokréti Dóra és John Ágoston kárpitművészek működtek közre. A korabeli latin nyelvű szövegek adaptációja Horváth László képzőművész érdeme.

Rozs Eszter
rozs@oszk.hu

A *Corvin-kárpitok* című kárpitsorozat tervezési és kivitelezési munkálataiban 34-en vettek részt. A triptichon az Országos Széchényi Könyvtár Nemzeti Ereklje kiállítóhelyén látható állandó kiállításon.

FÉNYKÉP- ÉS FOTÓMŰVÉSZETI TÁR

GYŰJTEMÉNYEK, KIÁLLÍTÁSOK

A nemzeti könyvtárban a fényképek jelenléte szinte egyidős a fényképezés létrejöttével. Az akkori Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Országos Könyvtára műtárgyakról és személyekről már az 1840–50-es években is szerzett be „fény által készített képeket”, dagerro-, ferro-, ambró- és más típusú formájában, elsősorban Párizsból és Münchenből. Ezek és a későbbi évtizedekben elterjedt nagyméretű, 18x24, 13x18, 6x9 centiméteres üveglemezek, síkfilmek és fényképek, mintegy negyvenezer fényképezési egység képezte a Nemzeti Múzeum Történelmi Arcképcsarnoka, majd a kettéválás után az Országos Széchényi Könyvtár Mikrofilm- és Fényképtára gyűjteményének alapjait.

Intézményünk a Magyar Nemzeti Múzeumtól és sok közgyűjteménytől eltérően – melyek a párizsi Bibliothèque National kiváló mintáját követve mielőbb önálló fényképtárat hoztak létre – csak a nagy fényképezési gyűjteményegységeket hagyta egyben és adta át a Mikrofilmtárnak mint központi gyűjtőhelynek (pl. az I. világháborús fényképgyűjtemény 10–12 000 darabját, Escher Károly fotóművész (1890–1966) életművének közel 30 000 negatívot és képet kitevő gyűjteményét stb.). Az egyedi képeket és a kisebb fényképegységeket a rajtuk látható ábrázolások témája, illetve a személyek foglalkozása szerint szétosztották színházi, zenei, irodalmi tárhelyekre, azaz a Kéziratárba, a Zeneműtárba, a Színháztörténelmi Tárhoz, ahol a fényképeket együtt tárolták a papír- és egyéb dokumentumokkal. Ez a gyakorlat sok kárt okozott, és a fényképek egy részének pusztulását eredményezte.

Ez a korszak azonban lezárult. Megfelelő előkészítés után az összes eredeti fénykép az Országos Széchényi Könyvtár 2006-ban létrejött Fénykép- és Fotóművészeti Tárába került. Ennek alapját az a gyűjtemény alapozta meg, melyet a Magyar Fotóművészek Szövetsége és az Országos Széchényi Könyvtár közös elhatározása és a magyar kulturális tárca támogatása alapján hoztak létre 2000 végén. Ez a Jelenkori Fotóművészeti Gyűjtemény és Dokumentációs Központ 2001 óta a Főigazgatói Kollégium döntése alapján a Mikrofilm- és Fényképtárban önálló szervezeti egységként működik a könyvtár Hold utcai részlegében.

Célja, hogy gyűjtse, feldolgozza, megőrizze és közvetítse a jelenkor fotográfiai értékeit és dokumentumait. Bekapcsolja azokat a „nemzet emlékezetébe”, hozzáférhetővé tegye kutatók, történészek, muzeológusok, elméleti szakemberek és a nagyközönség számára. A művek nyilvánosságra hozatalával, széleskörű hazai és nemzetközi bemutatásával,

publikációs lehetőségekkel „segítse a kiemelkedő fotóművészeti, fotográfiai alkotások érvényesülését.”

A Központ több nagy magyar fotóművészeti vilákkiállítás anyagát is megkapta a Magyar Fotóművészek Szövetségétől, pl. a „Tánc a fotóművészetben”, a XXI. Magyar Sajtófotó Kiállítás anyagát vagy a „Franciaországi Magyar Évad” keretében bemutatott képeket.

Gyarapodott a gyűjtemény jeles fotóművészek egyéni hagyatékaival is, Ceglédi Tóth István, Eifert János, a már elhunyt Lussa Vince, Molnár Edit, Keleti Éva, a most már 102 éves Tabák Lajos, Borsos Mihály, Szamódy Zsolt, Benkő Imre, Horváth Dávid és még sokan mások is ajándékoztak képanyagokat gyűjteményünknek.

A gyűjteményben szereplő több, mint másfélszáz fotóművészről digitális enciklopédiát készítettünk, amelyben életrajzi adataik mellett kiállításai és legismertebb fotóművészeti alkotásaik is szerepelnek. Eddig 95 művész anyaga készült el az enciklopédia számára.

Azon túlmenően, hogy az igen értékes műalkotások védelmét biztosítjuk a Mikrofilm- és Fényképtár Hold u. 6. szám alatt működő légkondicionált archívumában, az alkotók képeiből minden évben egy-egy nagy, életművet bemutató kiállítást is rendeztünk könyvtárunk főépületének VI. szintjén, az „Ars Librorum” kiállítóterben. A Ceglédi-Tóth-, a Tabák-, a Lussa-kiállítások után 2006-ban Nagy Lajos fotóművész – aki éppen ekkor töltötte be 80. életévét –, gyűjteményes bemutatóját rendeztük meg „Képek 50 év fotográfiáiból” címmel. Egy nagy életmű nagy alkotásainak seregszemléje volt e kiállításunk, melynek megnyitójára – ritka kivételként – a magyar fotóművészek szinte teljes létszámában eljöttek. Több ezren tekintették meg a képeket, és diákoktól, egyetemi oktatóktól, egyházi személyiségektől, kutatóktól számtalan dicsérő szó került a vendégkönyvbe.

Nagy Lajos fotósnak a VII. szinten, az olvasói térben felállított kiállítása összekapcsolódott az „’56 a nemzetközi sajtó tükrében” című kiállítással. Az egykorú újságok fotói mára már szinte csak mikrofilmek segítségével őrződtek meg, de jól dokumentálják, minden időben milyen nagy jelentősége van a fényképeknek és az azokat létrehozó, úgynevezett „látó-embereknek”, a fotósoknak.

Bízunk benne, hogy a Fénykép- és Fotóművészeti Tárból őrzött alkotások rendszeres kiállításokon való bemutatásával öregbítenünk tudtuk intézményünk jó hírnevét itthon és szerte a nagyvilágban.

Nagy Zoltán
znagy@oszk.hu

Nagy Lajos fotóművész kiállítása
Képek 50 év fotográfiáiból 1956–2006 címmel 2006-ban –
az '56-os forradalom és szabadságharc 50. évfordulóján – volt látható
könyvtárunk VII. emeleti katalógusterében.
A kép címe: *1956. október 23. Szabadságra vágva!!!*

Lussa Vince (jobbra) fotóművész képeiből
2005 őszén láthattak kiállítást az érdeklődők a könyvtár
Ars Librorum kiállítóterében.

AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR RÖPLAPJAINAK DIGITALIZÁLÁSA

A kora újkor embere is örömmel fogadta a távoli területekről érkező híreket. A híralapú sajtótermékek révén nemcsak a politikai, gazdasági, kulturális elit, hanem a közemberek is hírhez jutottak. Az elsősorban város-lakó hírolvasót véleményalkotásában többféle hatalmi érdek próbálta befolyásolni, a kor nyilvánosságát viszont egyik véleményformáló központ sem tudta végérvényesen kisajátítani.

A XVI–XVII. században a háborúk és vallási mozgalmak a társadalom minden rétegét érdekelték, érthető tehát, hogy a nyilvánosság a szövegtöbbszörözés gutenbergi találmányát is igényelte. Elgondolkodtató, hogy a különböző hatalmi csoportok vagy felekezetek érdekeinek megfelelően egy-egy háborús konfliktusnak vagy békés eseménynek azonos területen és nyelvi közegben többféle nyilvánossága létezett.

A török elleni harc mindig a nemzetközi érdeklődés homloterében állt. Magyarország „ősellenséggel” vívott küzdelme az egész keresztény világ közügyének számított. Az Oszmán Birodalommal folytatott harcokról szóló hírek elsősorban a német nyelvterületen élő olvasóközönséget érintették. A XVI. században közel kétszáz német városban működött könyvnyomtató műhely, a XVII. század végére közel egymillió főre tehető a potenciális németajkú hírolvasók száma.

Természetesen Itália, Franciaország és Németalföld műhelyeiben is készültek (általában *Relazioni, Avvisi, Copyen, Sommaire, Relation* címkezdettel) a korabeli magyarországi harci eseményekről szóló, valamint a reformáció hitvitáival kapcsolatos nyomtatványok, röplapok.

A RÖPLAPIRODALOM KUTATÁSA

A magyar vonatkozású röplapirodalom kutatását komoly nemzetközi szakirodalom segíti. A hazai alapvetések közül meg kell említeni Kertbeny Károly (*Magyarországra vonatkozó régi német nyomtatványok 1454–1600*. Budapest, 1880.), Ballagi Aladár (*Buda és Pest a világirodalomban 1473–1711*. Budapest, 1925.), Hubay Ilona (*Magyar és magyar vonatkozású röplapok, újságlapok, röpiratok az Országos Széchényi Könyvtárban 1480–1718*. Budapest, 1948.) munkásságát, és ebből a szempontból is felbecsülhetetlen jelentőségű Apponyi Sándor *Hungarica*-gyűjteménye.

A török kor német újságirodalmáról Benda Kálmán adott áttekintést (*A török-kor német újságirodalma. A XVI–XVII. századi német hírlapok magyar vonatkozásainak forráskritikájához*. Budapest, 1942.), Köpeczi Béla Thököly Imre nemzetközi megítélését elemezte (*„Magyarország a kereszténység ellensége”. A Thököly-felkelés az európai közvéleményben*. Budapest, 1976.). Németh S. Katalin az egyik legjelentősebb német barokk könyvtár, a wolfenbütteli Herzog August Bibliothek magyar vonatkozású anyagának háromkötetes katalógusát 1992-ben tette közzé. G. Etényi Nóra doktori mester munkája kibővített változatában az 1663–1664. évi háború példáján a korabeli információs csatornákat és a röplapok, hírlevelek és hetilapok hitelességét vizsgálta (*Hadszintér és nyilvánosság. A magyarországi török háború hírei a 17. századi német újságokban*. Budapest, 2003.).

ONLINE ADATBÁZIS

Az Országos Széchényi Könyvtárnak a Régi Nyomtatványok Tárában elhelyezett röplapgyűjteményét a könyvtár törzsgyűjteményéből választották le. Az itt található – általában párleveles, negyedréti alakú – nyomtatványok korabeli tudósításokat tartalmaznak hazánk történelmi eseményeiről (1718-ig). A nemzeti könyvtár ezeket a fontos kordokumentumokat elektronikus formában, online módon is szolgáltatja a Magyar Elektronikus Könyvtár felületén keresztül: <http://mek.oszk.hu>. A nyitó oldalon az *összetett* keresést, majd a dokumentumtípusnál a *muzeális dokumentumot* célszerű kiválasztani. A több mint ezer nyomtatványt tartalmazó röplapgyűjtemény számos darabja már most teljes terjedelmében (PDF-file) olvasható, a maradék röplapok betöltése folyamatosan történik.

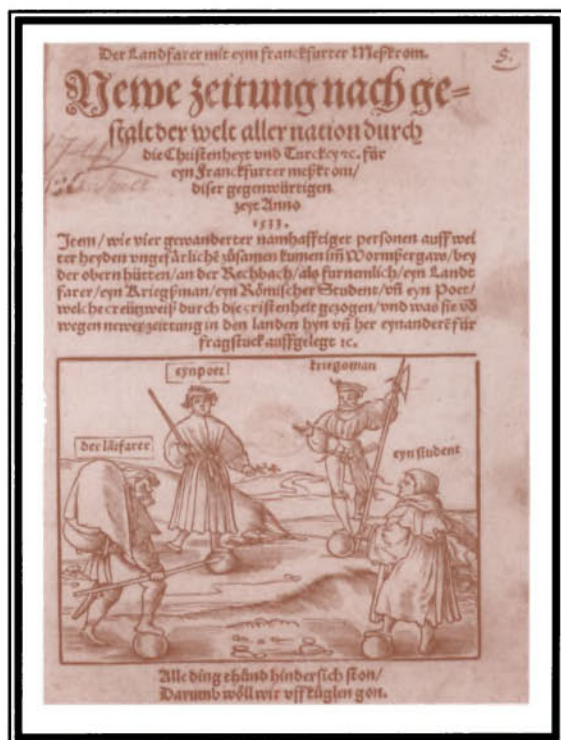
A már most fellapozható *Ain grosz Wunderzaichen...* (Augsburg, 1514. = Röpl. 18) című röplap a kereszties sereg 1514-es gyülekezéséről és a parasztháború megindulásáról tájékoztat. A *Künig Ferdinanden zu Hungern unnd Beheim... Einreytten und Krönung zu Stulweyssenburg in Hungern Anno 1527* című dokumentum (Augsburg, 1527. = Röpl. 78(2)) I. Ferdinánd székesfehérvári megkoronázásáról tudósít. A *New Zeytung, wie der turckischen Keyser mit dem König von Ungern dye Schlacht gethan hat auff den Tag Johannis*

Enthauptung (Erfurt, 1526. = Röpl. 67) a tragikus mohácsi vérszöről számol be.

A mai szóval *röplapnak* nevezett nyomtatványok ünnepi beszédek megjelentetésére is alkalmasak voltak. Az *Oratio ad salutandam... Mariam... sponsam designatam Ludovici Ungariae Bohemiaeque regis...* című kiadvány

(Bécs, 1514. = Röpl. 19) a humanista Sebastian Winderlnek Habsburg Máriához, a későbbi II. Lajos magyar király leendő feleségéhez intézett üdvözlő beszédét tartalmazza.

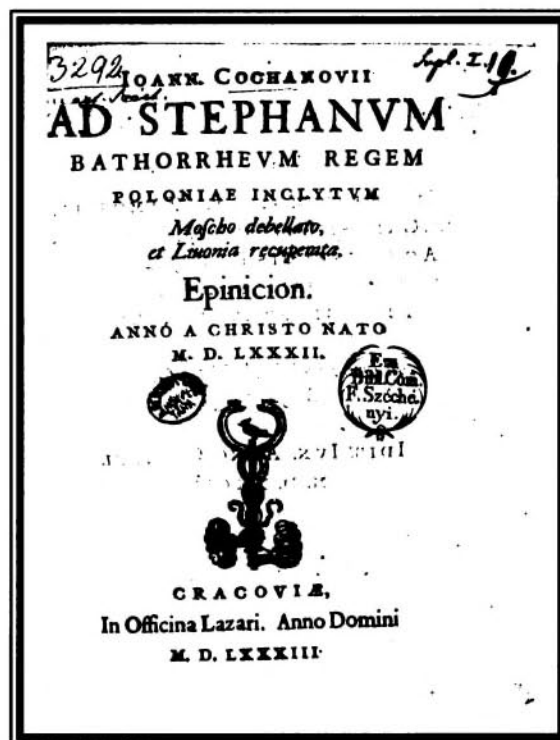
Ekler Péter
ekler@oszk.hu

Der Landfarer mit eym franckfurter Messkrom. Newe Zeitung nach Gestalt der Welt... Anno 1533. Item wie vier gewanderter namhaftiger Personen... zusammen kumen im Wormsergaw. (1533.)

A mű szereplői – egy költő, egy utazó, egy katona és egy diák – aktuális kérdésekről, a törökök eredetéről és hódításaikról beszélgetnek.

(Országos Széchényi Könyvtár, Röpl. 153)

Jan Kochanowski: *Ad Stephanum Bathorrhheim regem Poloniae... epinicion...* 1582. (Krakkó, 1583.)

Költemény Báthory István lengyel király oroszok felett aratott győzelme alkalmából. (Országos Széchényi Könyvtár, Röpl. 302)

Auszug etlicher
Zeitungen / von der Türcken
Kriegshandlung vor Ziget / vnd an-
dern orten im Königreich Hun-
gern / auch auf dem Adria-
tischen Meer.
1566.

**Gedruckt zu Nürnberg / durch
Valentin Genßler.**

Auszug etlicher Zeitungen, von der türcken Kriegshandlung vor Ziget und andern Orten im Königreich Hungern, auch auf dem Adriatischen Meer. 1566.

(Nürnberg, 1566.)

A nyomtatvány – egyéb hadi események mellett – Szigetvár ostromáról és Zrínyi Miklós helytállásáról számol be.

(Országos Széchényi Könyvtár, Röpl. 246)

*Künig Ferdinanden zu Hungern unnd Beheim... Einreytten und Krönung zu Stulweyssenburg
in Hungern Anno 1527.*

(Augsburg, 1527.)

Tudósítás Ferdinánd Székesfehérvárra való bevonulásáról, magyar királlyá és felesége magyar királynévá történő koronázásáról.

(Országos Széchényi Könyvtár, Röpl. 78/2)

A Magyar Tudományos Akadémia doktora (*Doctor Academiae Scientiarum Hungaricae*, rövidítve DSc) cím azon tudományos fokozattal rendelkező kutatóknak adományozható, akik tudományozásukban elismert és kiemelkedő tudományos kutatói munkásságot fejtettek ki, és a tudományozást eredeti, jelentős új eredményekkel gyarapították.

Intézményünkben P. Vásárhelyi Judit, Heltai János, Borsa Gedeon és Madas Edit rendelkezik ezzel a tudományos fokozattal, Vizkelety András pedig az Akadémia rendes tagja.

Vizkeletyné Ecsedy Judit 1971 szeptembere óta dolgozik az Országos Széchényi Könyvtárban, 1993-ban szerzett kandidátusi fokozatot. *A könyvnyomtatás Magyarországon a kézisajtó korában 1473–1800* című dolgozatával 2006-ban akadémiai doktori címet szerzett. Tudományos tevékenysége felöleli a magyarországi nyomdászat történetének minden vonulatát. A betűtípus- és -díszkutatás, a hamis és titkos nyomdahelyek azonosítása, a Kárpát-medence és a szomszédos területek közötti nyomdásztörténeti kapcsolatok területén számos tanulmánya jelent meg. Monografikus művei közül a legfontosabbak:

- *A Bornemisza–Mantsković nyomda története.* Budapest, 1990.
- *Titkos nyomdahelyű régi magyar könyvek 1539–1800.* Budapest, 1996.
- *Alte ungarische Bücher mit falschen deutschen Druckorten 1561–1800.* Budapest, 1999.
- *A könyvnyomtatás Magyarországon a kézisajtó korában 1473–1800.* Budapest, 1999.
- *A régi magyarországi nyomdák betűi és díszei.* Budapest, 2004.

A CERL ÉVES KÖZGYŰLÉSE KÖNYVTÁRUNKBAN

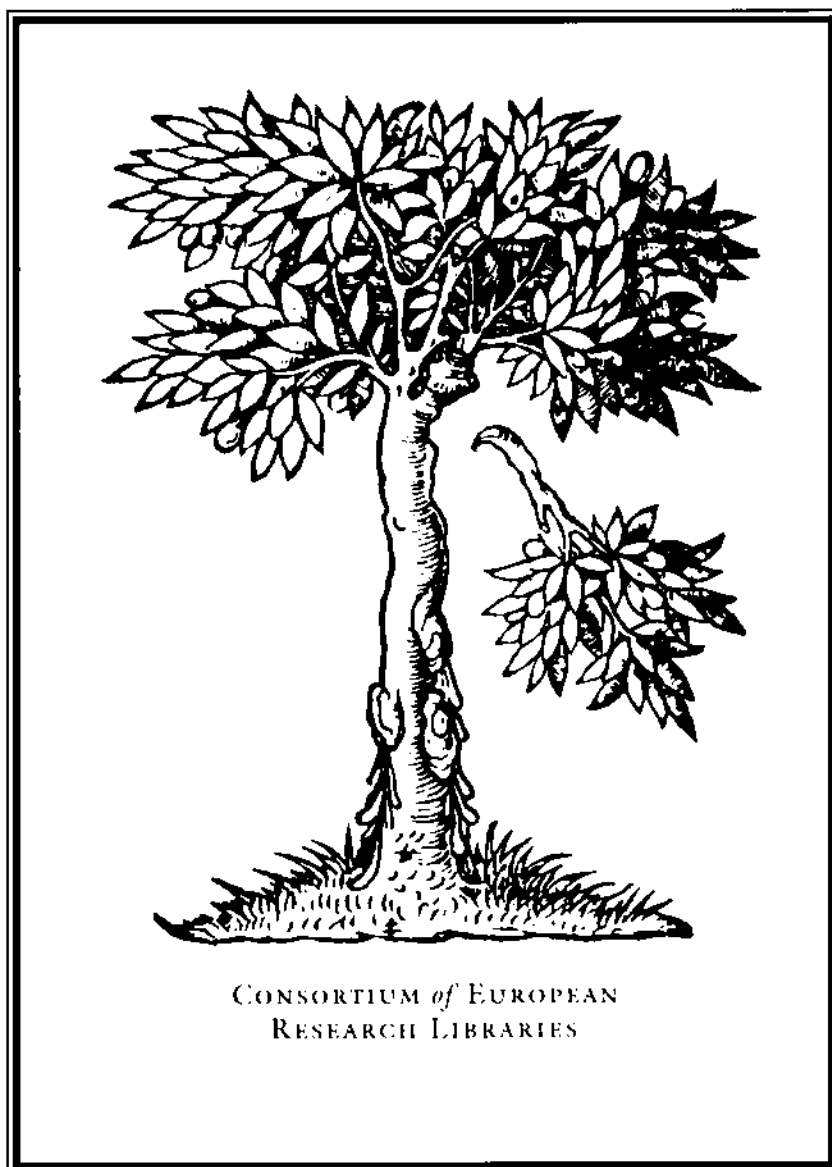
A *Consortium of European Research Libraries* (CERL), Európa tudományos könyvtárainak szervezete rendes éves közgyűlését és szemináriumát az Országos Széchényi Könyvtárban tartotta (2006. november 10–11.). A szeminárium előadásai az *Imprints and owners. Recording the cultural geography of Europe* téma köré csoportosultak.

A rendezvény első felében szokás szerint a vendéglátó ország és a házigazda intézmény kollégái számoltak be tudományos-szakmai „újdonságaikról”. Hegyi Ádám a MOKKA-R-t, a Kárpát-medencében található régi könyvek digitális közös adatbázisát mutatta be. Monok István a *Bibliotheca Eruditionis* program keretében készülő könyv- és olvasmánytörténeti adatbázisokat ismertette, különös tekintettel a possessor-bejegyzések keresési lehetőségeire. Rozsondai Marianne és Rozsondai Béla a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárban őrzött ősnymtatványok készülő adatbázisáról tájékoztattott.

A konferencia második felében szereplő előadók – Gunilla Jonsson, Tony Curwen, Alexander Jahnke és Kristian Jensen – a régi könyvek történetének (proveniencia, possessor-bejegyzések) kutatásához, a különböző névalakok egységesítéséhez szükséges, a CERL honlapján (www.cerl.org) már megtalálható adatbázisokat és segédleteket ismertették.

Ekler Péter
ekler@oszk.hu

A CERL. (Consortium of European Research Libraries) emblémája
a párizsi Estienne-nyomda jelvénye alapján készült.

Az Országos Széchényi Könyvtár és a tübingeni Institut für donauschwäbische Geschichte und Landeskunde (IDGL) kapcsolata évekkel ezelőtt kezdődött, túlnyomórészt információ- és kiadványcsere jellemezte. Az együttműködés gyümölcsözőnek bizonyult mindkét fél számára. Az intézet kutatói a magyar és német múlt közös témáinak feldolgozásakor a magyar nemzeti könyvtárban is tanulmányozták a történeti, irodalmi forrásokat és feldolgozásokat. Tudományos dolgozataikat többek között az IDGL kiadásában megjelenő különböző sorozatokban publikálták, melyekből ajándékként rendszeresen küldtek Budapestre is egy-egy példányt, könyvtárunk állományát gazdagítandó. Hiányaink pótlására időnként a magyar vonatkozású kiadványokban igen gazdag intézeti könyvtártól is kaptunk a náluk fölös példánynak számító művekből.

Horst Fassel, az IDGL vezetője a Duna-menti svábok történetére vonatkozó kutatások mellett vizsgálta a német–magyar kapcsolatokat lenyomatát a német irodalomban is. Kutatási eredményeit egy nagyszabású kiállítás keretében 1999-ben ismerhették meg az érdeklődők a frankfurti könyvvásáron, amikor Magyarország volt a díszvendég. A kiállítás anyagából *Pannonien vermessen: Ungarnbilder in der deutschen Literatur von Ekkehard IV. bis Siegfried Lenz* címmel szöveggyűjtemény is készült, amely 2004-ben jelent meg a stuttgarti Magyar Intézet gondozásában.

A kiállítás magyarországi megrendezésére 2006 tavaszán nyílt lehetőség az Országos Széchényi Könyvtárban. Helyhiány miatt azonban a gazdag anyagból csak két évszázad német irodalmi alkotásait sikerült az érdeklődőknek bemutatni *Magyarságképek a német irodalomban a 18–19. században* címmel. Ez a két évszázad azért került a fókuszba, mert a török kiűzését követő tervszerű betelepítések révén akkor kerültek Magyarországra jelentős számban német népcsoportok, másrészt ebben az időben lett hivatássá az írói foglalkozás, melynek eredményeként nagyon megnőtt az irodalmi alkotások száma. 10 tárlóban 67 könyv 18–19. századi első kiadása volt látható néhány kézirat mellett. (Az OSZK munkatársai a kísérőszövegek és a könyvcímek magyarra fordításával és a kiállítás technikai lebonyolításában vettek részt.) A „magyarságkép”, amelyet a német írók Magyarországról az évszázadok alatt kialakítottak, nem kizárólag a két nép viszonyát tükrözi csak, hanem átfogja mindazokat a népeket, akik a Kárpát-

medencét benépesítették: magyarokat, szepességi szászokat, szlovákokat, horvátokat, bánáti svábokat, románokat, ukránokat, szerbeket, ortodox vallásúakat, katolikusokat, reformátusokat, evangélikusokat és muszlimokat. A lenyűgöző sokszínűségből tarka gondolatok születtek és az előítéletek nosztalgikus tárháza alakult ki: hol földi paradicsomról, hol a népek börtönéről írtak vagy a romantikus mesék országáról. A bemutatott művek átfogták a szerzőket a ponyvairodalomtól a klasszikusokig, és ízelítőt adtak a németországi, ausztriai magyarság-ábrázolásokból, valamint a magyarországi németek irodalmában megjelenő képekből. A romantikus, idilli ábrázolások mellett láthatók voltak az 1848–49-es forradalomra reagáló művek, Kossuth Lajos életútját követő feldolgozások, a magyarországi német nyelvű színháziást reprezentáló kiadványok, valamint a magyarországi németek azonoságtudatának kialakulását szolgáló ún. „teleperegények” is.

A kiállítást április 6-án Horst Fassel nyitotta meg Monok István, az OSZK főigazgatója, továbbá Horst Förster, az IDGL megbízott igazgatója és Fata Márta kutató kíséretében. A megnyitót megtisztelte jelenlétével a Németországi Szövetségi Köztársaság magyarországi nagykövete, Ursula Seiler-Albring asszony is. A nagy érdeklődéssel kísért kiállításról tévéfelvételt készült, amelyet a Magyar Televízió 2-es csatornájának *Válaszd a tudást* című műsorában mutattak be.

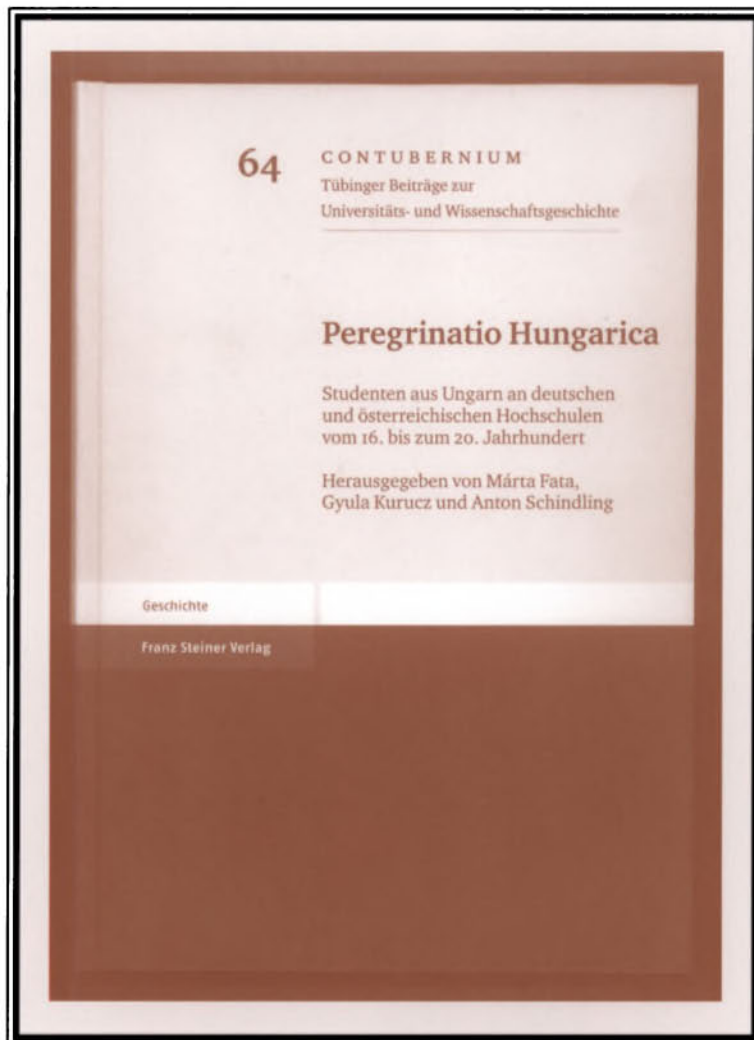
A nemzeti könyvtár és a tübingeni intézet együttműködését reprezentáló következő rendezvényre összel került sor. Október 19-én az OSZK-ban volt a magyarországi sajtóbemutatója nagyszámú érdeklődő előtt a *Peregrinatio Hungarica. Studenten aus Ungarn an deutschen und österreichischen Hochschulen vom 16. bis zum 20. Jahrhundert* című kiadványnak, amely Fata Márta, Kurucz Gyula (a stuttgarti Magyar Intézet igazgatója) és Anton Schindling (a tübingeni egyetem professzora) szerkesztésében Stuttgartban jelent meg a Franz Steiner Kiadónál 2006-ban.

A két intézmény 2006. évi együttműködésének záró eseménye Tübingenben volt, a tübingeni egyetemi könyvtár Bonatzbau épületének előcsarnokában a magyar nemzeti könyvtár mutatkozott be az *Ungarn auf Landkarten* című kiállításával. 2006. december 5-én nyílt meg, és 2007. február 10-ig volt látogatható a kiállítás, melynek keretében Magyarország történetét ismerhette meg az érdeklődő közönség az első Magyar-

országot részletesen bemutató térképtől (*Tabula Hungariae...* Ingolstadt, 1528.), a magyarországi németek területi elhelyezkedését ábrázoló (*Deutschen in Ungarn*) 1997-ben kiadott térképig. A kiállítás két részből áll, eredeti méretben 34 mű tekinthető meg, míg egy virtuális kiállítás keretében 55 mű látható. A kiállítás anyagát Plihál Katalin, az OSZK Térképtárának vezetője válogatta, ő készítette az információs szövegeket is.

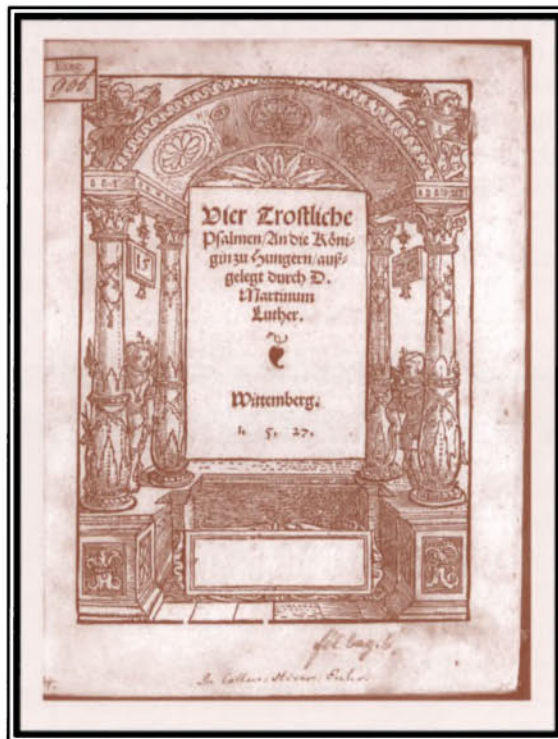
A megnyitó vendégeit Monok István főigazgató köszöntötte, majd Klinghammer István, a Magyar Tudományos Akadémia tagja nyitotta meg a kiállítást egy igen érdekes, szakmai háttérismereteket felvonultató előadás keretében.

Gábor Ildikó
igabor@oszk.hu

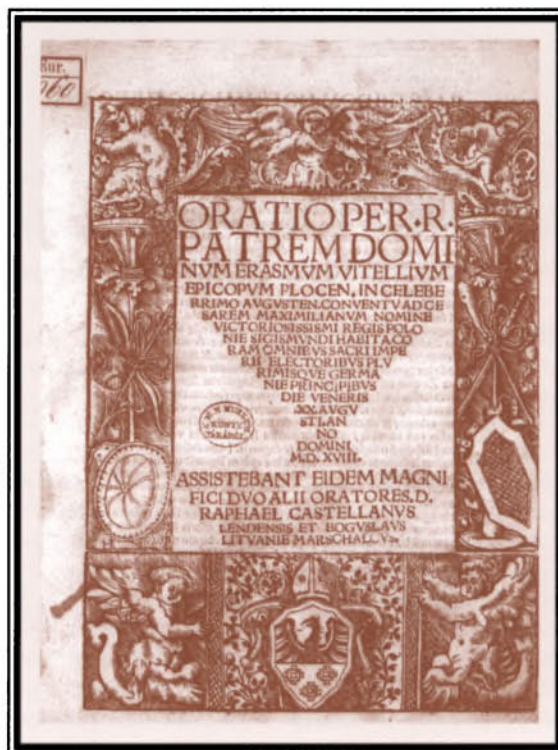
A német–magyar (kora) újkori művelődéstörténeti kapcsolatokról folyamatosan jelennek meg friss adatközlések, tanulmányok. A Wittenbergben tanuló magyarországi diákok 1755-ös könyvtárkatalógusát és a hallei Franckesche Stiftung magyar vonatkozású portréinak katalógusát nemzetközi együttműködés keretében adták közre (Hildesheim, 2005., illetve Tübingen, 2003.). A magyarországi diákok tübingeni peregrinációját bemutató, 2009-ben megnyíló kiállításunk és a *Documenta Hungarorum in Bavaria* sorozatban (együttműködésben a Bayerische Staatsbibliothekkal) megjelenő kötetek segítségével pedig újabb dokumentumok fognak a kutatók és érdeklődők számára ismertebbé, elérhetőbbé válni.

Képzünkön a *Peregrinatio Hungarica. Studenten aus Ungarn an deutschen und österreichischen Hochschulen vom 16. bis zum 20. Jahrhundert* című kötet látható (Stuttgart, 2006.). A külföldi és hazai kutatók tanulmányait tartalmazó mű, amely a tübingeni *Contubernium* sorozat 64. tagjaként jelent meg, újabb mérföldkő a Kárpát-medence és a német nyelvterületek közötti kulturális-tudományos kapcsolatok feltárásában és szorosan kapcsolódik a sorozat 62. kötetéhez (*Deutschland und Ungarn in ihren Bildungs- und Wissenschaftsbeziehungen während der Renaissance*. Stuttgart, 2004.).

Martin Luther:
Vier trostliche Psalmen an die Königin zu Hungern. (Regensburg, 1527.)
 Luther Márton zsolnármagyarázatai II. Lajos özvegyének, Mária királynénak.
 (Országos Széchényi Könyvtár, Röpl. 80)

Erasmus Vitellius Ciolek:
Oratio... in... Augusten. conventu ad caesarem Maximilianum, nomine... regis Polonie Sigismundi habita. (Augsburg, 1518.)
 Erasmus Vitellius püspök keresztény összefogást és törökellenes háborút szorgalmazó beszéde,
 melyet I. Zsigmond lengyel király megbízásából tartott I. Miksa császár előtt.
 (Országos Széchényi Könyvtár, Röpl. 35)

Dyffonia sancti
labiffar.

